ordine ad locum, tempus, personas circumstantes, & præsentem exigentiam rerum: Nam ut dicitur Eccli. 19. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus: amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis, enunciant de illo.*

33 Quarta species est eutrapelia, quæ latine dici potest jucunditas, vel urbanitas, quia in ludicris & jocosis tenet modum, sicut modestia morum in rebus seriis, potestque sic definiri: Eutrapelia est *virtus quæ in ludicris decorum servat*, vel *quæ jocis & ludis modum rationis imponit*. Hujus virtutis necessitatem ex eo demonstrat S. Thomas hic qu. 168. art. 2. quod sicut homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non potest continuo laborare, propter limitationem suæ virtutis; ita ex parte animæ eget similiter quiete, & honesta relaxatione a labore; quia etiam virtus animæ est limitata, & determinatis actionibus proportionata; ideoque quando extra modum suum in aliquas operationes intellectuales se extendit, laborat & fatigatur; præsertim cum illæ operationes a viribus sensitivis & corporalibus organis dependeant. Unde Statius 4. Syl.

Nostra fatiscit,
Laxaturque chelys; vires instigat, alitque
Tempestiva quies, major est otia virtus.

Id ipsum declarat Seneca Epist. 58. comparatione cæstoris, oculos fatigatos aspectu viriditatis smaragdi pascentis ac recreantis: & Nazianzenus exemplo Venatorum, aut Musicorum, qui solent chordas quieti tradere, easque remittere, ne rumpantur. Eodem exemplo usus est S. Joannes Evangelista, ut refertur in collationibus Patrum collat. 24. cap. 21. ubi legitur quod B. Joannes Evangelista, cum quidam scandalizarentur, quod eum cum Discipulis suis ludentem invenerint, dicitur mandasse uni eorum qui arcum gerebat, ut sagittam traheret. Quod cum pluries fecisset, quæsivit utrum hoc continue facere posset? qui respondit quod si hoc continue faceret, arcus frangeretur: unde B. Joannes subintulit, quod similiter animus hominis frangeretur, si nunquam a sua intensione relaxaretur. Perspicuum igitur est, quietem, & honestam relaxationem a labore, quæ fit per jocos, vel ludos, infirmitati nostræ atque fragilitati interdum esse necessariam; subindeque aliquam requiri virtutem, quæ mensuram & modum in jocis & ludis ponat, & quantitatem ac modum honestæ recreationis præscribat. Hæc autem moderatio in joco & ludo, actionibusque ludicris, fit per virtutem quæ vocatur *Eutrapelia*, idest virtus quæ in ludicris decorum servat, quæque ludo & jocis modum imponit. Unde Plutarchus observ. 2. sympos. qu. 1. belle annotavit, jocos *sales*, appellari, nempe quod ut sale condiuntur cibi, sic jocis ac ludo oblectandus sit animus, non tamen nisi ea qua par est moderatione; sicut sal usurpatur ut condimentum, non ut cibus.

35 Ultima species modestiæ vocatur modestia cultus, seu exterioris apparatus, quæ ex D. Thoma hic q. 169. art. 1. potest sic definiri: *Modestia cultus est virtus, qua corporis in cultu, rerumque externarum apparatu, mensuram rationis ac modum servat.* Sicut enim motus & gestus corporis possunt bene & male disponi, ob idque opus fuit virtute, quæ in illis modum rationis constituereret: ita in externo rerum usu, prout ad cultum & ornatum corporis, externumque apparatum domus, lecti, famulorum, & similium spectat, potest esse excessus & defectus, ad cujus proinde debitam moderationem necessaria est aliqua virtus quæ omnia prædicta juxta præscriptum rationis disponat, & hanc vocamus modestiam cultus, seu exterioris apparatus.

34 Hanc modestiam præsertim mulieribus valde commendant Apostolorum Principes: Petrus enim Epist. 1. cap. 3. de mulieribus Christianis sic loquitur: *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres ornabant se subjectæ propriis viris.* Paulus vero 1. ad Timoth. 2. *Mulieres* (inquit) *in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate* (idest convenienti moderatione) *ornantes se, & non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa, sed quæ decet mulieres promittentes pietatem per bona opera.* Unde Ambrosius de institutione Virginis cap. 16. *Succingat sacra virginis crinem modestia, sobrietas, continentia, ut virtutum accincta comitatu, purpureo dominici sanguinis redimita velamine mortificationem Domini Jesu in sua carne circumferat. Hæc enim sunt meliora velamina: quæ sunt indumenta virtutum, quibus culpa obtegitur, innocentia revelatur.* Et alibi alloquens virgines: *Vestite vos* (inquit) *serico probitatis, bissino sanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ Deum habebitis amatorem.*

DISPUTATIO VII.

De vitiis oppositis Virtutibus Cardinalibus.

CUm eadem sit doctrina contrariorum, & opposita juxta se posita magis reluceant, ut virtutum, quas articulis præcedentibus descripsimus, splendor magis eniteat, de vitiis ipsis oppositis breviter hic differendum esse censuimus.

ARTICULUS PRIMUS.

De vitiis oppositis prudentiæ, & virtutibus ipsi annexis.

1 PRudentiæ, & virtutibus ipsi annexis, aliqua vitia opponuntur per defectum, & alia per excessum. Primo ipsi opponitur imprudentia, quæ in quatuor species dividitur, nempe præcipitationem quæ adversatur rectitudini consilii, atque adeo eubuliæ; inconsiderationem, quæ opponitur rectitudini judicii, subindeque syneſi & gnomi; inconstantiam & negligentiam, quæ opponuntur rectitudini & efficacitati imperii, ac proinde ipsi prudentiæ immediate, cum illa præceptiva sit, & proprius ejus actus, imperium, ut disp. 1. art. 1. diximus.

2 Per excessum ipsi opponuntur ea vitia, quæ falsam imaginem prudentiæ & sagacitatis præ se ferunt, ut prudentia carnis, qua quis vivit & sapit secundum carnem, rectæque judicat secundum illam, idest secundum motus & instinctus naturæ corruptæ, ad bona carnalia & temporalia, cum affectu qui vehementem illorum æstimationem sequi solet. Astutia, qua quis novit modos occultos ad alios fallendos. Dolus, qui est astutiæ executio, sive fiat per verba sive per facta. Fraus, quæ magis pertinet ad executionem astutiæ; secundum quod fit per facta, ut quando mensura est minor justo, vel moneta adulterina. Solicitudo nimia temporalium, quæ est nimia occupatio in illis acquirendis, aut conservandis, proveniens ex inordinato amore habendi, vel timore amittendi. Et solicitudo nimia futurorum, præsertim cum anxietate, & prava fiducia divinæ providentiæ. De quibus omnibus disserit S. Thomas hic qu. 55.

Præterea sunt aliqua vitia, quæ indirecte sive oblique contrariantur prudentiæ, quia nimirum cauſſis & adjumentis ejus opponuntur. Sicut enim ad prudenter judicandum multum juvant memoria præteritorum, intelligentia, docilitas, solertia sive sagacitas, prævisio futurorum, bona ratiocinatio, circumspectio, cautio, & attentio, ac diligens studium recte judicandi, & alia quæ disp. 1. art. 2. enumeravimus, sic e contrario plurimum obsunt oblivio, præcipitatio, inconsideratio, hebetudo, negligentia, & alia superioribus perfectionibus opposita. De quibus S. Doctor hic qu. 53. & 54.

ARTICULUS II.

De vitiis oppositis justitiæ strictè sumptæ.

3 HAbet hoc speciale justitia stricte sumpta, quod nullum adversatur ei vitium per excessum, sed tantum per defectum, ut docet D. Thomas quæst. de virtutibus art. 13. ad 12. ubi inquit: *Alia virtutes morales sunt inter duo vitia, non autem justitia, quæ tamen medium in propria materia tenet, quod per se pertinet ad virtutem.* Et in dist. 13. qu. 1. art. 3. quæstiunc. 1. ad 5. *Non oportet* (inquit) *quod justitia habitus sit medius inter duas malitias, ut in 5. Ethic. dicitur, sed quod medium attingat in materia sua.* Ratio etiam id suadet: Nam contra justitiam nunquam peccatur; reddendo alteri plusquam debetur, sed auferendo ab eo quod suum est, aut non reddendo quod ei debetur, vel minus reddendo quam debeatur; quod totum ad defectum & non ad excessum pertinet: Ergo nequit in hac materia reperiri vitium per excessum a justitia, sed tantum per defectum.

4 Justitiæ ergo legali contrariatur solum legalis injustitia, quæ illegalitas dici potest. Vitium vero oppositum justitiæ distributivæ est acceptio personarum, quando scilicet distribuens bona communia partibus communitatis, non attendit præcise merita, aut indigentiam uniuscujusque, sed ipsam personæ rationem; ac proinde distribuit, non secundum merita personarum, sed affectum ad ipsas personas accipit pro mensura distributionis. Justitiæ autem commutativæ contrariantur omnia illa vitia vel peccata, quæ inferunt proximo nocumentum; sive in vita, sicut homicidium; sive in honore, ut contumelia, convicium, improperium; sive in bonis externis, ut furtum, rapina, fraus, usura, & similia. De quibus S. Doctor hic a qu. 74. usque ad 78.

ARTI-

ARTICULUS III.

De vitiis oppositis religioni, quæ est prima pars potentialis justitiæ.

5 DUo opponuntur vitia religioni, unum per excessum, aliud per defectum. Primum est superstitio, quæ dicitur opponi religioni per excessum, non quod plus veri cultus Deo tribuat quam ipsi debetur (repugnat enim Deum posse nimis coli, vel majori cultu quam ipsi debeatur; quin potius quicumque ipsi potest a nobis exhiberi, est infinite minor ipsius Majestate, juxta illud Eccli. 43. *Glorificantes Deum quantumcumque potueritis, superva-lebit adhuc*) sed quia excedit in modo colendi, adhibendo aliquid ad ejus cultum, quod non convenit, vel quia falsum aut superfluum cultum confingit. Dupliciter autem contingit excessus in cultu religioso, nimirum vel deferendo hunc cultum cui non congruit; & hic modus superstitionis vocatur superstitio ex parte rei cultæ, dividuturque in tres species, idololatriam, divinationem, & observationem, sub qua magia comprehenditur: vel secundo colendo quidem verum Numen, sed modo disconvenienti, ut si quis velit nunc Deum colere cæremoniis & sacrificiis Judaicis, per eum reprobatis, hic modus superstitionis appellatur superstitio cultus incongrui; & subdividitur in superstitionem falsi cultus, & in superstitionem cultus superflui. Cultus vocatur falsus, vel quia continet falsam aliquam significationem, ut cæremoniæ Judaicæ, si nunc usurpentur ad significandum Messiam esse venturum; vel quia simulat verum cultum, ut si quis fictis miraculis velit honorem Dei promovere, vel prætextu colendi Deum, mutet substantiam sacramentorum, aut sacrificium celebret aliter quam Christus instituit, falsumque sacrificium loco veri substituat. Dicitur vero superfluus, quando ponitur religio in quibusdam ineptis & inutilibus, atque ab Ecclesiæ more discrepantibus, licet alioqui mendacium & falsum non significent. Quo vitio solent præcipue rustici & idiotæ laborare, quando suam devotionem, præter Ecclesiæ morem receptum, in certo numero precum, candelarum, stationum, girationum, & similium constituunt; ita ut existiment nihil fieri, si numerus ille deficiat aut excedat. Utrumque vitium Christus reprehendit Joan. 4. cum dixit: *Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Falsus enim cultus opponitur veritati, superfluus autem spiritui, quia externis rebus solum insistens, nihil ad cultum internum proficit.

6 Alterum vitium oppositum religioni per defectum, dicitur irreligiositas, quæ continet hæc quinque: sacrilegium, quo vis aliqua & injuria infertur rebus aut personis, Deo ejusve cultui consecratis: tentationem Dei, quando quis absque justa cauſſa aliquid facit, vel dicit ad capiendum experimentum divinæ potentiæ, sapientiæ, justitiæ, misericordiæ, &c. perjurium, quod est dictum humanum, falsum in se, vel juramentum opinione, jurejurando asseveratum; simoniam, per quam res sacræ sine vi indigne tractantur, commutando illas rebus temporalibus: infidelitatem, quæ frangit fidem Deo in voto promissam: & blasphemiam, per quam derogatur divinæ excellentiæ & sanctitati.

ARTICULUS IV.

De vitiis oppositis aliis partibus potentialibus justitiæ.

ALiæ partes potentiales justitiæ sunt pœnitentia, pietas, observantia, obedientia, gratitudo, vindicativa, veritas, amicitia, & liberalitas, de quibus disputatione quarta disseruimus.

7 Vitium oppositum pœnitentiæ per defectum, est impœnitentia. Si quod vero opponitur illi per excessum, est innominatum, vel pœnitentia indiscreta dici potest.

8 Pietati per defectum contrariatur impietas stricte sumpta (in lata enim acceptione impietatis dicitur quodcumque peccatum mortale, & impius quicumque mortaliter peccans.) Per excessum vero, nimius & inordinatus amor parentum & consanguineorum ipsi opponitur.

9 Duplex etiam est vitium seu peccatum observantiæ oppositum: unum per defectum, quo nimirum personis in dignitate constitutis honor debitus non redditur: aliud per excessum, quo cultus ipsis defertur supra illarum dignitatem & exigentiam. Quo vitio laborabant illi Ethnici, qui Apotheosim, seu cultum divinum, Imperatoribus exhibebant, & per eorum numina jurabant, ut palpo ille qui dicebat:

Jurandasque tuum per numen ponimus aras.

Hanc perniciosam & sacrilegam adulationem acriter & eleganter redarguit Tertullianus in Apologetico cap. 33. ubi sic ait: *Non enim Deum Imperatorem dicam: vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere non audeo, vel quia nec ipse se Deum volet dici, si homo sit. Interest homini, Deo cedere. Satis habeat appellari Imperator. Grande & hoc nomen est quod a Deo traditur. Negat illum Imperatorem, qui Deum dicit. Nisi homo sit, non est Imperator. Hominem se esse etiam triumphans in illo sublimi curru admonetur. Suggeritur enim ei a tergo, respice post te, hominem memento te. Et utique hoc magis gaudet, tanta se gloria coruscare, ut illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. Minor erat, si tunc Deus diceretur, quia non vere diceretur. Major est qui revocatur, ne se Deum existimet. Augustus Imperii formator, ne Dominum quidem dici se volebat, & hoc enim Dei est cognomen. Dicam plane imperatorem Dominum, sed more communi, sed quando non cogor, ut Dominum, Dei vice dicam.*

10 Obedientiæ per defectum contrariatur inobedientia stricte sumpta, secundum quod procedit ex intentione agendi contra præceptum, atque adeo ex contemptu præcepti & præcipientis. Si quod autem opponitur illi per excessum, proprio nomine caret.

11 Contra inobedientiam acriter invehitur Seneca lib. 3. de ira cap. 16. dicens quod *illa in tormentum suum proficit, & imperia graviora sentit, quo contumacius patitur. Sic laqueo fera dum jactat, astringit. Sic aves viscum cum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum est jugum, quod non minus lædat ducentem, quam repugnantem. Unum est levamen malorum ingentium, pati, & necessitatibus suis obsequi.* Addit Nazianzenus Orat. 9. quod sicut obedientiæ lege omnia simul terrestria, atque cælestia conservantur; ita inobedientiæ pestis & terras vastat, & cælum ipsum, cum in illud pervasit, fœde depopulata est.

12 Vitium gratitudini contrarium per excessum, non est nominatum: contrarium vero per defectum dicitur ingratitudo, quæ, ut ait D. Bernardus serm. 51. in Cant. est *ventus urens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ.*

Per excessum opponitur vindicationi crudelitas, seu sævitia, quæ excedit mensuram honestæ vindicationis: per defectum vero vitium innominatum, quod potest dici *remissio*, ut docet S. Thomas hic qu. 108. art. 2. ad 3.

13 Veritati seu veracitati opponitur vitium mentiendi, consistitque mendacii malitia in ea contrarietate, quæ inter judicium internum, & verba seu alia signa ipsum exprimentia reperitur, dum scilicet quæ mens negat, lingua affirmat, vel e contra. Unde mentiri dicitur quasi *contra mentem ire.*

14 Per excessum opponitur amicitiæ vitium adulandi, quo nimis blande aliquis in convictu se habet, omnia probans, omnia laudans, & in omnibus aliorum voluntati se accommodans. Per defectum vero ipsi adversatur litigium, quod perturbat vitam socialem, paritque pugnas & contentiones.

15 Liberalitati demum per defectum opponitur avaritia, seu nimia cupiditas divitiarum: per excessum vero prodigalitas, quæ dat plus quam oportet, aut his quibus non oportet.

ARTICULUS V.

De vitiis oppositis fortitudini, & partibus potentialibus illius.

16 VItia fortitudini opposita tria numerantur a D. Thoma hic qu. 125. 126. & 127. Nimirum timiditas, seu ignavia; intimiditas seu vacuitas timoris, quam Aristoteles 3. Ethic. cap. 7. vocat *aphobiam*; & temeritas seu nimia audacia. Timiditas est excessus in timendo pericula, & gravia, & defectus in audendo contra illa. Intimiditas est quando aliquis non timet quod secundum rationem timendum est. Temeritas denique, cum quis excedit in audendo, & aggreditur quod non convenit, vel quomodo, aut quando non convenit.

17 Magnanimitati vero, quæ est prima pars potentialis fortitudinis, quatuor vitia contrariantur. Nam ex parte objecti primarii, quod est opus magnum, opponitur illi præsumptio, quæ tendit ad magna improportionata, & supra vires agentis. Ex parte objecti secundarii scilicet honoris, opponitur magnanimitati ambitio, quæ est appetitus honoris inordinatus. Ex parte vero gloriæ, quæ est honoris effectus, adversatur ipsi inordinatus ipsius gloriæ appetitus, qui sumpto nomine ab objecto, inanis seu vanagloria appellatur. Denique ex parte ipsius quærentis gloriam; quia non refert illam ad Dei honorem, & ædificationem proximorum: magnanimitati opponitur superbia, vitium capitale, cui D. Gregorius lib. 31. Moral. cap. 17. septem filias affignat, nimirum inobedientiam, jactantiam, hypocrisim, contentionem, pertinaciam, discordiam, & novitatum præsumptionem. Quatuor prædicta vitia opponuntur magnanimitati per excessum. Per defectum vero opponitur ei pusillanimitas; quæ animum inordinate retrahit a magnis suæ virtuti congruentibus.

18 Magnificentiæ, quæ est secunda pars potentialis fortitudinis, per defectum opponitur parvificentia; ut docet D. Thomas hic q. 135. art. 1. Vitium vero per excessum ei oppositum appellatur ab Aristotele 4. Ethic. c. 2. *Bonausia*,

& a

& a D. Thoma *consumptio*, quia sicut ignis in fornace omnia consumit.

19 Vitium contrarium per defectum patientiæ, quæ est tertia pars potentialis fortitudinis, est impatientia: per excessum, si quod est, proprio nomine caret.

20 Vitium denique quod per defectum opponitur perseverantiæ, quæ est ultima pars potentialis fortitudinis, dicitur mollities (non illa quæ est luxuriæ species, de qua infra) sed, per quam facile quis recedit a bono inchoato, propter timorem deficiendi, vel propter tristitiam provenientem ex defectu delectationis. Et vocatur *mollities*, quia cedit debili moventi, scilicet prædicto timori, vel tristitiæ. Per excessum vero perseverantiæ opponitur pertinacia, qua quis nimirum propriæ sententiæ adhærens, non desistit ab incœpto cum oportet.

ARTICULUS VI.

De vitiis oppositis temperantiæ, & partibus ejus subjectivis, nimirum abstinentia, sobrietati, castitati, & pudicitia.

21 SAnctus Thomas hic quæst. 142. duo vitia ponit temperantiæ opposita: unum per excessum, quod vocat intemperantiam: alterum per defectum, quod vocat insensibilitatem, seu stuporem; quando aliquis sic abhorret & fugit gustus & tactus delectationes, ut nolit eis uti, quando, & quantum, & quomodo rectæ rationi convenit. Prius vitium commuuius est, & maxime probrosum, ut docet idem S. Doctor art. 4. ejusdem quæstionis, quia maxime repugnat excellentiæ hominis; versatur enim circa delectationes nobis communes cum brutis, illisque nos assimilat, aut deteriores reddit, quando facit nos ab ejusmodi delectationibus superari, & rationis lumen excæcat, atque hominem hebetat. Unde Seneca in Epistolis: *Duæ sunt voluptates, gustus & tactus, hominibus communes & bestiis: & ideo in pecudum numero habendi sunt, qui his ferinis voluptatibus deserviunt.*

22 Abstinentiæ opponitur gulæ vitium, id est inordinatus appetitus & usus cibi. Quod vitium committitur quinque præcipue modis, a D. Thoma hic quæst. 148. art. 4. enumeratis, & hoc versu comprehensis:

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Quinque enim modis (ut ait S. Gregorius Magnus, verbis ibidem a D. Thoma relatis) *nos gula vitium tentat. Aliquando scilicet indigentia tempora prævenit. Aliquando lauriores cibos quærit. Aliquando qua sumenda sunt, præparari accuratius appetit. Aliquando in ipso quantitate sumendi, mensuram perfectionis excedit. Aliquando ipso æstu immensi desiderii aliquis peccat.* Ratio hujus divisionis hæc redditur a D. Thoma in corpore ejusdem articuli: Gula enim importat inordinatam concupiscentiam edendi: in esu autem duo considerantur, scilicet ipse cibus qui comeditur, & ejus comestio. Potest ergo inordinatio concupiscentiæ attendi dupliciter: uno quidem modo quantum ad ipsum cibum qui sumitur; & sic quantum ad substantiam vel speciem sibi quærit aliquos cibos lautos, id est pretiosos, nimirum supra quam conditio personæ permittat; ut si vir plebejus nolit comedere nisi perdices, & phasianos. Quantum ad qualitatem, quærit cibos nimis accurate præparatos, ut si idem nolit quidquam comedere, nisi saccharo conditum. Quantum ad quantitatem, excedit in nimis edendo, nimirum plusquam natura requirat, aut permittat lex abstinentiæ. Alio modo attenditur inordinatio concupiscentiæ quantum ad ipsam sumptionem cibi: vel quia quis prævenit debitum tempus comedendi, præpropere comedendo; quo etiam pertinet si sæpius comedat, quam par sit; vel si edat in loco indebito, puta in templo, & tempore sacri, nolens exspectare donec domum redierit; vel etiam quia non servat modum debitum in edendo, puta si voraciter comedat canum aut leonum more.

23 Ex hoc vitio capitali oriuntur quinque alia, quæ D. Thomas artic. 6. ejusdem quæstionis exponit, & post Divum Gregorium gulæ filias appellat, nimirum inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, & hebetudo mentis. Nam, inquit, ex immoderatione cibi & potus hebetatur animus, propter fumositates ciborum perturbantes caput: sicut e contra abstinentia confert ad sapientiam & intelligentiam, juxta illud Eccles. 2. *Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam.* Deinde quasi sopito per immoderantiam cibi & potus gubernaculo rationis, erumpit animus in ineptam lætitiam corpore bene pasto, & in verba inordinata, seu multiloquium, & in scurrilitatem, id est jocularitatem quamdam provenientem ex defectu rationis, quæ sicut non potest cohibere verba, ita nec gestus exteriores. Ex eadem denique immoderatione cibi & potus oritur immunditia, sive quoad inordinatam emissionem quarumdam superfluitatum, & fœdarum excretionum, sive specialiter quoad emissionem seminis.

24 Vitium oppositum sobrietati dicitur ebrietas, idest immoderatus usque ad violentam usus rationis privationem, vini potus, vel alterius liquoris inebriare valentis: ut enim recte ait Hieronymus in cap. 5. Epistolæ ad Galatas: *Ebrietas tam ex vino, quam ex ceteris bibendi generibus, quæ vario modo conficiuntur, potest accidere. Ex quo de Sancto Joanne Baptista dicitur, Vinum & siceram non bibet.* Hoc vitium ex genere suo esse mortale docent communiter Theologi, & ex eo probant, quia ebrietas contipet gravem inordinationem, in eo quod homo ex rationis gradu, quo præstat ceteris animalibus, & ad Angelos, Deumque ipsum accedit, voluntarie & violenter seipsum dejicit usque ad brutorum statum & stoliditatem, privans se non solum usu rationis, sed etiam proxima utendi potestate, ita ut vigilans ea uti non possit. Quod quam grave & turpe sit recte ponderat Basilius homil. 14. in ebrietatem & luxum, his verbis: *Qua in re dico, o homo miser, a brutis differs? Nonne rationis munere, quam a Deo omnium conditore accepisti, reliqua creatura omnis factus Dominus & imperator? Hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem privans, inter bestias ratione carentes annumerari peteris, similisque illis videri, &c.* In hoc turpe vitium vehementer etiam hoc eleganter invehitur Ambrosius, in libro de Elia & jejunio, ubi ebrietatem appellat, *fomentum libidinis, incentivum insaniæ, venenum sapientiæ:* aitque quod sicut veneno caro vulneratur, ita mens vino, & quod ebrietas non solum noxia est ad corporis sanitatem, sed etiam menti crimen adjungit.

24 Vitium oppositum castitati est luxuria, quæ est peccatum ex genere suo mortale, & capitale: mortale quidem, quia graviter adversatur rei valde necessariæ ad bonum commune, nimirum conservationi humani generis, quæ majoris est momenti, quam conservatio individui: capitale vero, quia multa alia vitia ex illo oriuntur in genere caussæ finalis, vel efficientis, propter vehementem delectationem cum qua conjunctum est, quave homines alliciuntur ad multa alia peccata perpetranda, aut in alia vitia incurrunt. Sunt autem hæc præcipue octo enumerata a D. Thoma hic q. 153. art. 5. post Gregorium Magnum lib. 31. Moral. cap. 17. nimirum cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, & horror futuri.

25 Rationem hujus divisionis assignat D. Thomas ibidem: Quando enim (inquit) potentiæ inferiores vehementer afficiuntur ad sua objecta, consequens est ut superiores vires impediantur & deordinentur in suis actibus. Per vitium autem luxuriæ, appetitus inferior, scilicet concupiscibilis, vehementer afficitur & intendit suo objecto delectabili, propter vehementiam passionis & delectationis: unde consequens est ut per luxuriam maxime superiores vires deordinentur, videlicet ratio & voluntas. Sunt autem quatuor actus rationis sive intellectus in agendis, & duo voluntatis. Nam ad intellectum pertinet primo cognoscere finem bonum & convenienter persequendum, & ille actus impeditur per luxuriam, quæ ad illicitas delectationes prosequendas inducit, juxta illud Danielis 13. *Species decepit te, & concupiscentia subvertit cor tuum*: & quantum ad hoc ponitur cæcitas mentis. Secundo ad rationem pertinet consilium de his quæ sunt agenda propter finem; & hoc etiam impeditur per concupiscentiam luxuriæ, quæ præceps, moræque impotens est, & non admittit accuratam mediorum consultationem, & collationem cum fine; juxta illud Terentii in Eunucho, de amore libidinoso: *Qua res in se neque consilium, neque modum habet ullum, eam consilio regere non potes;* & quantum ad hoc ponitur præcipitatio, id est subtractio consilii. Tertio ad rationem pertinet judicium de agendis; & hoc etiam impeditur per luxuriam, avertentem animum a consideratione eorum quæ ad recte judicandum faciunt, juxta illud Daniel. 13. de senibus luxuriosis: *Averterunt sensum suum, & declinaverunt oculos suos, ut non viderent cælum, neque recordarentur judiciorum justorum;* & quantum ad hoc ponitur inconsideratio. Quarto ad rationem pertinet præceptum de agendo, cum imperium sit actus rationis & prudentiæ, ut docet idem S. Doctor 1. 2. quæst. 17. art. 1. & hoc etiam impeditur per luxuriam, quatenus homo impeditur ex impetu concupiscentiæ, ne exequatur id quod recte decrevit esse faciendum. Unde Terentius in Eunucho, de quodam qui dicebat se recessurum ab amica: *Hæc verba* (inquit) *una falsa lacrimula restinguet.* Quinto ad voluntatem pertinet appetitus finis; & hunc impedit concupiscentia, trahendo ad amorem sui, id est ad amorem carnis suæ & sensualitatis tam immoderatum, ut tandem nihil aliud quærat, quam ei placere, & per illicitas voluptates ei satisfacere, atque in illis quodammodo suum ultimum finem constituat. Ex quo etiam sequitur odium Dei, in quantum scilicet prohibet & severe punit ejusmodi voluptates tantopere concupitas. Sexto denique ad voluntatem pertinet appetitus eorum quæ sunt ad finem, id est mediorum convenientium ad bonum finem assequendum, præcipue vero æternam beatitudinem, & hic impeditur per luxuriam, ingenerantem affectum præsentis sæculi,

sæculi, & horrorem futuri; id est amorem vitæ præsentis, in qua sola homo frui potest carnis voluptatibus, velletque semper in ea manere, ut semper frueretur; & horrorem vitæ futuræ, in qua illis privandus est, & gravibus æternisque suppliciis puniendus: unde fit ut voluptuosi mortem vehementer abhorreant. Ingenetat etiam desperationem, sive potius æternæ beatitudinis contemptum, quia dum nimis detinetur homo carnalibus delectationibus, non curat pervenire ad spirituales, sed fastidit eas.

26 His octo vitiis, ex luxuria manantibus, quæ interna sunt, addit Isidorus alia quatuor externa, & ad locutionem pertinentia: nimirum turpiloquia, scurrilia, sive leviter & inconsiderate dicta, ludicra seu faceta, & stultiloquia. Nam ut recte observat D. Thomas loco citato in resp. ad 4. qui venereis voluptatibus sunt dediti, & quorum cor turpibus concupiscentiis plenum est, erumpunt facile in verba obscœna: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, Matth. 12. Et quia laborant inconsiderationе, & præcipitatione mentis, facile prorumpunt in verba leviter & inconsiderate dicta, quæ dicuntur scurrilia. Et quia toti sunt in quærendis delectationibus, ludicra verba seu faceta sectantur. Ac demum, quia laborant cæcitate mentis, incidunt frequenter in stultiloquia, præsertim loquendo de suis delectationibus, quas quibuscumque aliis rebus præferunt.

27 Numerat idem S. Doctor q. 54. art. 1. sex luxuriæ species antiquioribus assignatas, scilicet fornicationem, quæ est soluti cum soluta; adulterium, quod committitur cum conjugata vel conjugato; incestum, qui est cum consanguinea vel affine; stuprum quod est cum virgine; raptum, quo infertur vis non consentienti; & vitium contra naturam, quod est circa actus illos luxuriosos, ex quibus non potest sequi generatio, & subdividitur in mollitiem, sodomiam, & bestialitatem, quas Tertullianus luxuriæ monstra, & libidinum furias appellat. His addit art. 10. sacrilegium seu sacrilegum concubitum, qui est cum persona Deo consecrata, illumque reducit ad adulterium, quia similes personæ censentur quodam spirituali matrimonio Deo conjunctæ.

28 Hoc vitium eleganter describit Hieronymus in quadam Epistola his verbis: *Ignis infernalis est luxuria, cujus materia gula, cujus flamma superbia, cujus scintilla prava colloquia, cujus fumus infamia, cujus cinis immunditia, cujus finis gehenna.* Bernardus vero super Cantica luxuriæ currum sic constituit: *luxuria currus quadriga volvitur vitiorum, ingluvie videlicet ventris, libidine coitus, mollitie vestium, otii, soporisque resolutione. Trahitur equis æque duobus prosperitate vitæ, & rerum abundantia; & qui his præsident duo, ignavia torpor, & infida securitas.*

29 Denique vitium pudicitiæ contrarium, *impudicitia* appellatur, & reducitur ad illam luxuriæ speciem ad cujus peccatum disponit; eo quod impudici aspectus, actus, amplexus, & oscula, circa quæ est impudicitia, eatenus sunt luxuriosa, quatenus ad illicitam copulam, vel mollitiem disponunt, estque in illis quædam istarum inchoatio. Unde Eucherius homil. initio Quadragesimæ appellat oscula, *Arrham peccati*, additque etiam esse *morsum diaboli*. Similia in illud intorquet Basilius lib. 1. de vera virginitate, ubi sic ait: *Formosarum oscula cavere oportet, non secus quam animalium venenatorum morsus: diffunditur enim venenum ex osculo per omne corpus.*

ARTICULUS VII.

De vitiis oppositis partibus potentialibus temperantiæ.

QUatuor sunt partes potentiales temperantiæ, seu quatuor virtutes illi annexæ; nimirum continentia, mansuetudo, clementia, & modestia, quas disp. 6. art. 3. exposuimus, & art. 3. plures modestiæ species recensuimus, nempe humilitatem, studiositatem, modestiam morum, eutrapeliam, & modestiam cultus seu apparatus exterioris.

30 Continentiæ ergo, prout hic accipitur, nimirum pro habitu quo voluntas resistit passionibus concupiscibilis, & taliter in bono firmatur, quod non sinit se ab illis trahi contra rectum rationis judicium, opponitur vitium incontinentiæ, quo aliquis facile cedit passionibus vehementibus appetitus concupiscibilis, ut docet Divus Thomas hic quæst. 156. artic. 1. ubi addit dupliciter contingere quod homo cedat passionibus vehementibus: primo antequam ratio consultet & mature deliberet, ob passionis celeritatem, aut vehementiam: & hæc incontinentia vocatur *effrenata*: secundo quando licet mature consultaverit, tamen non persistit in eo quod deliberavit, ob infirmitatem propositi voluntatis; & hæc incontinentia appellatur *debilitas*. Primum contingit frequenter cholericis, qui habent motus celeres; & melancholicis, qui habent vehementes: secundum phlegmaticis, & molle ac femineum temperamentum habentibus.

31 Mansuetudini per excessum ex parte materiæ opponitur iracundia, id est excessus iræ, & immodicus appetitus vindictæ. Quod vitium inter capitalia numeratur, eo quod multa alia ex illo oriantur, & præcipue sex illa quæ recensentur a D. Thoma hic q. 158. art. 7. post Gregorium Magnum 3. Moral. & ab utroque vocantur filiæ iræ: nimirum rixa, tumor mentis, contumelia, clamor inordinatus, indignatio, atque blasphemia.

32 De hoc vitio hæc scribit Cassianus collat. 16. cap. 7. *Sicut nihil præponendum est caritati, ita furori vel iracundiæ nihil est e contrario postponendum: omnia namque, quamvis utilia & necessaria videantur, spernenda tamen sunt, ut ira perturbatio devitetur.* Seneca etiam initio primi libri de ira, Novatum laudat quod hunc præcipue affectum pertimuerit: *Non immerito* (inquit) *mihi videris hunc præcipue affectum pertimuisse, maxime ex omnibus tetrum ac rabidum. Iram quidam e sapientibus viris dixerunt brevem insaniam; æque enim impotens sui est decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi consiliisque præclusa, ad despectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere franguntur.* Subjicit & insignem irati hominis picturam, ut ex tam tetra & horrida hujus vitii facie, ejus deformitatem horreamus: *Ut scias* (inquit) *non esse sanos quos ira possidet, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquieta manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria; ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant & micant oculi; multus ore toto rubor, exæstuante ab immis præcordiis sanguine; labia quatiuntur; dentes comprimuntur; horrent ac subriguntur capilli; spiritus coactus ac stridens; articulorum seipsos torquentium sonus; gemitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus; & complosa sæpius manus, & pulsata humus pedibus; & totum concitum corpus, magnasque minas agens; fœda visu & horrenda facies depravantium se atque intumescentium. Nescias utrum magis detestabile vitium sit, an deforme. Cetera licet abscondere, & in abdito alere: ira se profert, & in faciem exit, quantoque major est, hoc effervescit manifestius.* Addit lib. 2. cap. 35. *Non est ullius affectus facies turbatior. Pulcherrima ora fœdavit, torves vultus ex tranquillissimis reddidit. Liquit decor omnis iratos . . . Qualem intra putas esse animum, cujus extra imago tam fœda est?*

33 Aliud vitium oppositum mansuetudini per defectum ex parte materiæ, potest dici irascentia, sive lenitudo, quia per illud nimis lente homo se habet circa malum irritans, nec ad illud repellendum, superandum, vel ulciscendum, debitam iram assumit, quæ ut ait Diadochus de perfect. Spirit. cap. 61. *tamquam telum natura nostra ab Auctore nostro tributum est.*

Hoc vitium reprehendit Aristot. scribens in hunc modum: *defectus sive ira vacuitas quadam sit, sive quippiam aliud, vituperatur. Nam qui & ob quæ oportet, & sicut oportet, & quando, & in quos oportet, non irascuntur hi profecto, esse stolidi videntur. Qui enim non irascitur; neque videtur sentire, neque dolore affici, neque esse idoneus ad ulciscendum.*

34 Clementiæ opponitur crudelitas per excessum, & nimia lenitas per defectum. Illa est atrocitas animi in pœnis exigendis, abutens potestate legitima puniendi, & caussam quidem puniendi habens, sed modum excedens. Ista est nimia pœnæ remissio, ex toto, vel ex parte, contra bonum delinquentis, aut supra quam par sit ad exemplum aliorum, & ad bonum Reipublicæ, cui expedit nocentes puniri, ut alii a malis similibus avertantur, & læsis satisfiat. Differt autem crudelitas a sævitia, sive a feritate, juxta S. Thom. hic q. 159. art. 2. quia feritas vel sævitia dicitur, secundum quam aliquis in pœnis inferendis non considerat aliquam culpam ejus qui punitur, sed solum punit, quia delectatur hominum cruciatu; more ferarum, quæ nocent hominibus, ut ex eorum corporibus pascantur, non vero ex aliqua justitiæ caussa, cujus consideratio pertinet ad rationem: crudelitas vero attendit quidem culpam in eo qui punitur, sed excedit modum in puniendo.

35 Verus igitur & pius Judex ab utroque isto vitioso extremo (crudelitate scilicet & nimia lenitate) debet recedere, & clementiæ admiscere, cum expedit, justam severitatem, ipsamque severitatem, cum oportet, clementia temperare, ut recte admonet Gregorius Magnus lib. 19. Moral. cap. 12. his verbis: *Sunt nonnulli ita districti, ut omnem etiam mansuetudinem benignitatis amittant, & sunt nonnulli ita mansueti, ut perdant districti jura regiminis. Unde cunctis rectoribus utraque summopere sunt tenenda, ut nec in disciplina vigore benignitatem mansuetudinis, nec rursus in mansuetudine districtionem deserant disciplinæ: quatenus nec a compassione pietatis obdurescant, cum contumaces corrigunt; nec disciplinæ vigorem molliant, cum infirmorum animos consolantur. Regat ergo disciplinæ vigor mansuetudinem, & mansuetudo ornet vigorem; & sic alterum commendetur ex altero, ut nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta.* Et rursus lib. 20. cap. 8. *Disciplina vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed circa subditos suos*

ſuos ineſſe Rectoribus debet, & juſte conſulens miſericordia, & pie ſæviens diſciplina. Hinc eſt quod ſemivivi illius vulneribus, qui a Samaritano in ſtabulum ductus eſt, & vinum adhibetur & oleum; ut per vinum mordeantur vulnera, per oleum foveantur: quatenus unuſquiſque, qui ſanandis vulneribus præeſt, in vino morſum diſtrictionis adhibeat, in oleo mollitiem pietatis: per vinum mundentur putrida, per oleum ſananda foveantur. Miſcenda eſt ergo lenitas cum ſeveritate, faciendumque quoddam ex utraque temperamentum; ut neque multa aſperitate exulcerentur ſubditi, neque nimia benignitate ſolvantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca ſignificat, in qua cum tabulis virga ſimul ac manna eſt: quia cum Scripturæ ſacræ ſcientia eſt in boni Rectoris pectore, ſi eſt virga diſtrictionis, ſit & manna dulcedinis. Hinc etiam David ait: Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. Virga etenim percutimur, & baculo ſuſtentamur. Si ergo eſt diſtrictio virgæ quæ feriat, ſit & conſolatio baculi quæ ſuſtentet. Sit itaque amor, ſed non emolliens; ſit rigor, ſed non exaſperans; ſit zelus, ſed non immoderate ſæviens; ſit pietas, ſed non pluſquam expediat parcens.

36 Modeſtiæ opponitur immodeſtia, quæ in humanis affectionibus & actibus nullum ſervat modum; & cum variæ ſint modeſtiæ ſpecies, plura etiam ſunt vitia illis oppoſita. Humilitati enim, quæ eſt prima ejus ſpecies, per exceſſum opponitur ſuperbia, id eſt inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vitium capitale, ſeu potius omnium aliorum fons & origo, & ut loquitur Caſſiodorus ſuper Pſalm. 18. *Omnium malorum mater, ſcelerum fons, vena nequitiæ.* Unde Gregorius lib. 31. Moral. cap. 17. *Ipſa vitiorum Regina ſuperbia, cum devictum plene cor ceperit, mox illud ſeptem principalibus vitiis, quaſi quibuſdam ſuis ducibus, devaſtandum tradit, ex quibus vitiorum multitudines oriuntur.* Quatuor autem ejus ſpecies enumerat lib. 13. Moral. cap. 4. Prima eſt, *cum aliquis bonum a ſe ipſo habere exiſtimat.* Secunda, *cum etſi datum deſuper credat, putat tamen ſuis meritis accepiſſe.* Tertia, *cum jactat ſe habere quod non habet.* Quarta, *cum ceteris deſpectis, ſingulariter videri appetit habere quod non habet.*

37 Similiter quatuor ſunt quæ trahunt ſuperbiæ currum, ut recte exponit Hugo Victorinus de clauſtro animæ lib. 1. cap. 6. *Amor dominandi, amor propriæ laudis, contemptus, & inobedientia. Rotæ vero ſunt, jactantia mentis, & arrogantia, verboſitas, & levitas. Auriga in hoc curru poteſt eſſe ſpiritus ſuperbiæ. Amatores mundi qui feruntur in hoc curru. Infrænes ſunt equi, volubiles rotæ, auriga perverſus, & qui portatur infirmus.*

Apoſtolus 1. ad Timoth. 6. monet Diſcipulum, ut præcipiat divitibus hujus ſæculi non ſuperbe ſapere, quia divitiæ ut plurimum ſuperbiam generant. Unde Auguſtinus ſerm. 5. de verbis Domini cap. 9. *Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet ſuum vermem, alius eſt vermis mali, alius pyri, alius fabæ, alius tritici; vermis divitiarum ſuperbia. Ergo præcipe divitibus hujus mundi, non ſuperbe ſapere. Excluſit vitium, docet uſum.*

Obſervat etiam Gregorius Magnus lib. 11. Moralium cap. 8. Deum ſæpe punire ſuperbiam per luxuriam, & permittere ſuperbos in peccatum luxuriæ prolabi, ut confundantur & humilientur. Explicans enim illud Job 12. *Balteum Regum diſſolvit:* ſubdit: *Regum itaque Balteum diſſolvit quando propter elationis culpam, caſtitatis in eis cingulum deſtruit.*

38 De jactantia quæ eſt una ex filiabus ſuperbiæ eleganter diſſerit Bernardus Tractatu de gradibus humilitatis, gradu 4. ubi ſic ait: *Ut veſica collecto turgida vento, punctoque perforata exiguo, ſi ſtringitur, crepitat dum detumeſcit; ac ventus egrediens, non paſſim effuſus, ſed ſtrictim emiſſus, crebros quoſdam ſonitus reddit: ſic ventus vanitatis non inveniens qua plenius egrediatur, inter anguſtias faucium per cachinnos excutitur: poſtquam autem veſica groſſeſcere cœperit, vel vanitas creſcere, neceſſe eſt ut ampliori foramine laxato ſinu ventoſitas eructetur, alioqui rumpetur: Eſurit & ſitit auditores, quibus ſuas jactitet vanitates, quibus omne quod ſentit effundat, quibus, qualis, & quantus ſit innoteſcat: Dicas rivum vanitatis os ejus, &c.*

Aliud vitium per defectum humilitati opponitur, videlicet nimia ſui abjectio. Humilitas enim non inclinat ad quamcumque ſui demiſſionem, ſed ad prudentem & moderatam, & juxta rectam rationem, a qua deficeret qui cum injuria ſui ſtatus aut officii ſe alteri ſubjiceret, infraque illum demitteret. Ut ſi Rex ſibi ruſticum præponeret, Epiſcopus presbyterum; vel ſi ſuperior nimia ſui demiſſione officeret auctoritati & reverentiæ neceſſariæ ad ſubditos bene regendos, & in officio continendos.

Studioſitati ſimiliter duplex opponitur vitium, aliud per 39
exceſſum, quod vocatur *curioſitas*, eſtque affectus nimius ſciendi aut cognoſcendi ea quæ ad nos ſcire non pertinet, vel quæ captum noſtrum ſuperant, idque affectu ſolius cognitionis; nam ſi ex alio malo fine hoc fiat, pertinet hoc ad alia vitia, quorum proprii ſunt illi fines: aliud per defectum, quod vocatur *negligentia*, & eſt quidam torpor & remiſſio animi, ad addiſcenda illa quæ unuſquiſque ſcire tenetur, & quæ ſibi incumbunt.

Eutrapeliæ vero, quæ in ludicris decorum ſervat, quæ- 40
que ludo & jocis modum imponit, per exceſſum opponitur ſcurrilitas in verbis, & immoderatio in ludo & jocis. Per defectum vero nimia quædam auſteritas, qualis in illis eſt, quos duros & agreſtes vocamus, ut ait Ariſtoteles 4. Ethic. cap. 8. & quam idcirco D. Thomas hic q. 168. art. 4. *duritiam*, vel *agreſtitatem* appellat.

Notandum vero eſt, quod licet utrumque extremum ſit vitioſum, exceſſus tamen pejor eſt: quia humanæ vitæ officia magis impedit ſuperfluus ludus, quam delectationis ex ludo capiendæ defectus. Unde Philoſophus apud D. Thomam, articulo citato, ait quod *pauci amici propter delectationem ſunt habendi; quia parum de delectatione ſufficit ad vitam, quaſi pro condimento, ſicut parum de ſale ſufficit in cibo.*

Denique modeſtiæ morum quæ ſpecialiter modeſtia ex- 41
terna appellari ſolet, opponitur externa indecentia in motibus corporis, ſive in ejus compoſitione, geſtibus, & actionibus exterioribus, quæ etiam ſpecialiter immodeſtiæ nomine ſolet intelligi. Modeſtiæ vero cultus, ſeu apparatus exterioris, per exceſſum opponitur luxus, & per defectum ſordiditas. Unde Ambroſius l. 1. offic. cap. 19. *Decor corporis non ſit affectatus, ſed naturalis, ſimplex, neglectus, magis quam expetitus, non pretioſis & albentibus indutus veſtimentis, ſed communibus* (ſcilicet juxta cujuſque gradum) *ut honeſtati, vel neceſſitati nihil deſit, nihil accedat nitori*, ſuperfluo videlicet, aut curioſo, & nimis exquiſito.

Hac brevi & compendioſa Virtutum Cardinalium tractatione, volui (Amice Lector) ſecundam hujus Theologici curſus partem abſolvere, ut brevem tibi omnium earum quæſtionum, quæ Divus Thomas ſecunda ſecundæ fuſe pertractat, ſynopſim exhiberem; priuſquam in tertia parte de ineffabili agerem Incarnationis myſterio, quo non ſolum fides noſtra mirum in modum inſtruitur, ſpes erigitur, accenditur caritas, ſed etiam omnium virtutum moralium abſolutiſſimum exemplar nobis exhibetur Lucæ 2. *Tranſeamus* ergo *uſque Bethlehem, & videamus hoc Verbum quod factum eſt, quod Dominus oſtendit nobis.* Contemplemur obſcuriſſimum illud & ſacratiſſimum fidei noſtræ ænigma, in quo ut belle ait homil. 2. ſuper Miſſus eſt: *agnoſcitur longitudo brevis, latitudo anguſta, altitudo ſubdita, profunditas plana, lux non lucens, Verbum infans, aqua ſitiens, panis eſuriens, triſtitia lætificans, pavor confortans, paſſio ſalvans, mors vivificans, infirmitas roborans.*

Finis ſecundæ partis Clypei Theologiæ Thomiſticæ.

TER-

TERTIA PARS CLYPEI THEOLOGIÆ THOMISTICÆ.

DE DEO INCARNATO, ET SACRAMENTORUM AUCTORE

PRÆFATIO.

NULLUM *eſt inter Religionis myſteria, quæ hactenus in duplici parte Summæ S. Thomæ pro viribus explicui, argumentum dignius, aut difficilius, & quod arduas magis in Scholis quæſtiones, aut olim plures & graviores in Eccleſia hæreſes excitaverit, Incarnationis myſterio, quod in hac tertia parte explicandum ſuſpicio. Vix ſibi D. Paulus dignum ſatis nomen reperire videbatur, quo myſterium hoc ineffabile commendaret, niſi congeſtis & cumulatis quæcumque in animum, quadam contentione enitentem, ſubire poterat*, Magnum pietatis Sacramentum *eſſe diceret*, quod manifeſtatum eſt in carne, juſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt Gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum in gloria 1. *ad Timoth. Ceteri Patres, quantum quiſquis eniti potuit, Apoſtolum ſecuti ſunt, apud quos nihil frequentius reperias iis commendationibus, quibus eloquentiam omnem advocarunt, quamvis ita commendent, ut obſcuritatis & periculi ſimul moneant, niſi rationem in his myſteriis cæcam fides ducat, & veluti admotis habenis regat. D. Dionyſius* ineffabilem Jeſu in carne apparitionem *vocat*; *Cyrillus Alexandrinus*, Ænigma ſacratiſſimum; *Damaſcenus*, Novum omnium novorum, & ſolum ſub Sole novum; *Auguſtinus*, Mirabilem mixturam; *Gregorius*, ſecretum ineffabile, quod ipſos etiam volucres cæli latet, *id eſt Angelos, quantalibet intelligendi vi polleant, quodque diu ante prænuntiari debuit, ne præter obſcuritatem, qua vix diu luctantem rationem vincere potuit, inaudita novitate repelleretur. Unde eodem S. Doctore interprete lib.* 9. *Moral. cap.* 17. *Job* 9. *Prophetæ curſores vocantur, quod curſoris officium ſit ventura nuntiare: quamvis quia non eis tanta felicitas contingit, ut ad id quod nuntiabant pervenirent, ideo ſubditur:* Fugerunt, & non viderunt bonum, ſed pertranſierunt tamquam poma portantes: *Nimirum* (*inquit idem Gregorius*) Divinæ Incarnationis myſterium prophetantes, ipſi quidem ſpei odore potiti ſunt, ſed nobis fructum de ejuſdem ſpei perfectione detulerunt. *Promptum eſſet plura ejuſmodi congerere in argumento, quod Sanctorum Patrum libros pene immenſos replet. Verum temperandus eſt calamus in argumento communi, & ut propius ad noſtra veniam, plurimum mihi vires & animum addit, quod in hoc ſacro ænigmate explicando, Oedipo acutiorem, & majorem Salomone, D. Thomam habeam; cujus hanc potiſſimum tertiam partem Chriſtus Dominus his verbis tertio probavit, quæ facile omnium hominum ac beatarum mentium commendationem ſuperent*, Bene ſcripſiſti de me Thoma. *Et cum ſingulæ partes ſuam laudem habent, hoc habet præcipuum tertia pars, ut ineffabile Verbi myſterium, per litteram intelligibile effecerit; & quod de D. Joanne Evangelium ſcribente Rupertus dixit Joann. cap.* 1. Eadem veritas quæ de terra orta eſt, carnem de Virgine aſſumens, eadem de virginali *Thomæ* anima genita, vocem corpoream induerit; & ſecundo ac intelligibili partu Verbum incarnatum mentibus conſpicuum ediderit. *Duce igitur meo angelico præceptore, non dubitabo* (Amice Lector) *polliceri hanc Tractationem de Incarnationis Myſterio nihilo ceteris inferiorem eſſe, quin etiam aliis quas hactenus in lucem edidi, hanc avidius excipiendam ſpero, quod me amicorum quidam datis litteris ſollicitavere, ut hanc partem feſtinarem, quam plurimum expetebant, qui in Academiis conſequendæ laureæ Doctoratus operam navant, & qui ex noſtris commentariis non nihil adjumenti percipiunt, in quibus ſin profundius, facilius tamen & plenius difficultates reſolvuntur, & quæ multi Scholæ Thomiſticæ ſtudioſi, inſtar Breviarii Theologici habent. Vale, & dum brevi integro Theologiæ Curſui finem impono, me tuis apud Deum precibus juva.*

ORDO HUJUS PARTIS.

P*Oſtquam D. Thomas de Deo, ut eſt finis creaturarum intellectualium, beatitudo hominis objectiva, deque mediis internis quibus illam aſſequimur, nempe actibus humanis, & earum principiis, virtutibus ſcilicet in genere, & de vitiis ac peccatis ipſis oppoſitis; nec non de legibus per quas dirigimur, & de gratia, per quam ad bene operandum juvamur, & tandem de ſingulis virtutibus in particulari, tribus ſcilicet Theologicis, & quatuor Cardinalibus, iiſque annexis, fuſe tota ſecunda ſummæ Theologiæ parte diſſeruit, explicatione mediorum externorum, ſeu ex ſola Dei inſtitutione pendentium, tertia parte aggreditur & agit primo de Incarnatione; poſtea de Sacramentis, tam in genere, quam in particulari, & tandem de aſſecutione gloriæ in ultima reſurrectione, ad quam per ipſum Salvatorem, & Sacramenta quibus nos a peccatis purgat, pervenimus. Verum totum hoc opus Sanctus Doctor perficere non potuit, cum ejus conatus, morte præveniente, impediti fuerint, magnoque orbis damno tantum lumen extinctum, quod fulgentiſſimis ſuis radiis mundum illuſtrabat, relictiſque a ſe monumentis perpetuo illuſtrabit. Nos igitur qui in hac poſtrema Clypei Theologiæ Thomiſticæ parte, æque ac in præcedentibus, doctrinam ac methodum Sancti Thomæ ſequi ſtatuimus, initium facimus a myſterio Incarnationis, cui Tractatui ſuccedent alii de Sacramentis tam in genere quam in particulari, in quibus quæ a Theologis in Scholis hac noſtra tempeſtate agitari ſolent, ea qua poterimus claritate & brevitate proſequemur: Tum ne Scholæ Thomiſticæ ſtudioſi, prolixa aliorum Auctorum lectione, qui de illis materiis longiores & copioſa eruditione plenos edidere tractatus, plus æquo diſtrahantur: Tum etiam, ut prudenti D. Bernardi conſilio obtemperemus, qui ſerm.* 1. *Natalis Domini admonet*; faciendum eſſe breve verbum, quando Deus Pater Verbum facit abbreviatum.

TRA-